

ŠETŘENÍ ÚVĚROVÝCH PODMÍNEK BANK

Eva Hromádková, Oldřich Koza, Petr Polák

Článek představuje šetření úvěrových podmínek bank, které ČNB od roku 2012 využívá k získávání cenných kvalitativních informací o vývoji na bankovním úvěrovém trhu nad rámec statistického vykazování. Cílem článku je kvantitativní vyhodnocení výsledků tohoto šetření a zodpovězení otázky, jakou roli pro vývoj nových úvěrů hrály v letech 2012–2016 změny jejich nabídky a jakou změny poptávky, které banky v rámci šetření uvádí. Výsledky analýzy naznačují, že i když některé odpovědi bank v šetření jsou statisticky významné pro vysvětlení bankami vykazovaných objemů nových úvěrů, schopnost šetření vysvětlovat úvěrový růst je zatím omezena. Růst nově poskytnutých úvěrů na bydlení lze přisuzovat především růstu poptávky tažené klesajícími úrokovými sazbami. U úvěrů nefinančním podnikům, spotřebitelských úvěrů a ostatních úvěrů domácnostem hrály dle výsledků roli jak nabídkové, tak poptávkové faktory. Výsledky analýzy jsou ale méně robustní než v případě úvěru na bydlení.

1. ÚVOD

V rámci úvěrového trhu hrají úvěrové standardy a podmínky¹ důležitou roli v rozhodování nefinančních podniků a domácností, protože určují dostupnost úvěrů. Úvěrové standardy dále zásadně ovlivňují kvalitu úvěrového portfolia bank. Příliš uvolněné úvěrové standardy představují riziko pro finanční stabilitu, protože mohou vést k nadměrnému přijímání rizik bankami i jejich klienty. Zdrojem systémového rizika je pak především silný úvěrový růst spojený s uvolňováním úvěrových standardů. Sledování úvěrových standardů je proto velmi důležitou součástí tvorby a vyhodnocování makrobezpečnostní politiky ČNB. Pro výkon měnové politiky ČNB je pak zásadní pochopení její transmise do úvěrových podmínek bank (např. výše úrokové sazby z úvěrů).

Pomocí šetření úvěrových podmínek bank (dále jen Šetření nebo BLS²) se ČNB dotazuje domácích bank na kvalitativní hodnocení vývoje vlastní nabídky úvěrů (prostřednictvím úvěrových standardů a podmínek) a na vnímané změny poptávky po vlastních úvěrech. V zahraničí probíhají obdobná šetření např. v USA (od roku 1964), eurozóně (od roku 2002), Velké Británii (od roku 2007) a také v dalších evropských zemích. V rámci domácího úvěrového trhu bylo Šetření zavedeno ČNB v roce 2012 a do konce roku 2016 proběhlo již 19 řádných čtvrtletních kol.

Na rozdíl od statistických dat, která má ČNB k dispozici v rámci standardního výkaznictví, umožňuje Šetření rozlišit trendy v poptávce a nabídce úvěrování. Tím pomáhá ČNB pochopit a oddělit faktory, které mají vliv na objem úvěrů

poskytovaných bankami. Bell a Young (2010) a Bell a Pugh (2014) vysvětlují, jakým způsobem BLS umožňuje porozumět okolnostem, které ovlivňují vývoj na úvěrovém trhu. Jako příklad uvádí globální finanční krizi, kdy došlo k výraznému poklesu úvěrové aktivity. Zatímco ze statistických dat není možné určit, do jaké míry šlo o pokles poptávky po úvěrech a do jaké míry banky omezily nabídku úvěrů, údaje z BLS mohou tuto otázku zodpovědět.

Tento článek nejprve (i) představuje české BLS a (ii) popisuje vývoj úvěrových standardů, poptávky po úvěrech a souvisejících faktorů v letech 2012–2016 na agregátní úrovni domácího bankovního trhu. V ekonometrické analýze jsou poté individuální odpovědi bank účastnicích se Šetření využity (iii) k vyhodnocení jejich vysvětlující schopnosti ve vztahu k dynamice nových úvěrů a (iv) k zodpovězení otázky, jakou roli hrály ve vývoji úvěrování změny nabídky úvěrů a jakou změny poptávky po úvěrech, které banky uvádí v Šetření.

Mezi hlavní přínosy tohoto článku patří, že jako první v ČR využívá data ze Šetření k jejich hlubší analýze ve vztahu k datům ze statistického výkaznictví. Zároveň tento článek na rozdíl od předchozích zahraničních studií tohoto typu nevysvětluje pomocí údajů ze Šetření změny stavů poskytnutých úvěrů, ale objemy nových úvěrů. To je vhodnější způsob analýzy, protože změny stavů úvěrů jsou kromě přísunu nových úvěrů ovlivňovány i splácením stávajících úvěrů, které není předmětem zkoumání BLS a banky ho ve svých odpovědích v Šetření nezohledňují.

Struktura článku je následující: část 2 představuje stručný přehled literatury, část 3.1 přibližuje povahu dat získávaných v rámci Šetření a část 3.2 metodu vyhodnocování agregátních výsledků Šetření. Část 3.3 popisuje vývoj výsledků Šetření na agregátní úrovni a část 3.4 tyto výsledky analyzuje v kontextu objemů nově poskytnutých úvěrů. V části 4.1 je popsána metodologie ekonometrické analýzy vztahu dyna-

1 Přesné definice úvěrových standardů a úvěrových podmínek jsou uvedeny v části 3.1.

2 Z angl. bank lending survey.

miky nových úvěrů a odpovědi bank v Šetření a část 4.2 prezentuje výsledky této analýzy. Závěry článku jsou obsaženy v části 5.

2. PŘEHLED LITERATURY

První evropské studie využívající BLS pro vysvětlování faktorů úvěrového růstu (De Bondt et al., 2010; Blaes, 2011; Giovanne et al., 2011) se zaměřily na úvěry nefinančním podnikům v období globální finanční krize z let 2007–2009. De Bondt et al. (2010) ukázali na panelu evropských zemí, že odpovědi bank v šetření prováděném ECB pomáhají vysvětlit růst úvěrů nefinančním podnikům, růst reálného HDP a růst zahraničních investic. Giovanne et al. (2011) využili data o italských bankách ze šetření prováděného ECB a zjistili, že pokles poskytnutých úvěrů v krizových letech byl způsoben nejen poklesem poptávky, ale také omezenou nabídkou, přičemž její nejsilnější efekt byl identifikován v období po pádu Lehman Brothers. Blaes (2011) provedl na vzorku německých bank obdobnou studii s podobnými závěry.

Maddaloni a José-Luis (2013) rovněž analyzovali období finanční krize, ale na rozdíl od výše uvedených studií se zaměřili na vliv měnové a makroobezřetnostní politiky na úvěrové standardy bank. Jejich výsledky poukazují mimo jiné na to, že uvolněná měnová politika ECB přispěla k rozvolňování úvěrových standardů bank v období před vypuknutím krize. Makroobezřetnostní politika působila ve stejném období v opačném směru. V průběhu krize pak nízké úrokové sazby ECB spolu s dostupným dlouhodobým financováním od Eurosystemu naopak pomohly zmírnit dopad krize na úvěrování nefinančních podniků.

Mezi novější studie patří Bell a Pugh (2014), kteří zkoumali situaci ve Velké Británii. Nezaměřili se přitom pouze na úvěry nefinančním podnikům, ale také na úvěry domácnostem. Z jejich analýzy vyplývá, že především odpovědi na otázky týkající se úvěrů na bydlení odpovídají pohybům ve statistických datech a že očekávání bank lze využít pro předpovídání růstu úvěrů a kreditního spreadu³ v následujícím čtvrtletí. Van der Veer (2016) popisuje situaci v Nizozemsku a podobně jako dřívější studie se zaměřuje na vliv finanční krize. Dle jeho závěrů vysvětlují předkrizové uvolněnější standardy úvěrový růst podobně, jako pokrizové zpřísnění vedlo k poklesu poskytnutých úvěrů. Pintaric (2016) analyzuje data z chorvatského BLS v období 2012–2015 a mezi jeho hlavní

závěry patří zjištění, že změny poptávky ovlivňují objem poskytnutých úvěrů více než změny nabídky úvěrů (zachycené ve formě úvěrových standardů).

3. ŠETŘENÍ ÚVĚROVÝCH PODMÍNEK BANK V ČESKÉ REPUBLICĚ

3.1 Povaha dat získávaných v rámci Šetření

Analýza byla provedena na panelu nejvýznamnějších domácích bank, které se účastní BLS prováděného ČNB. V letech 2012–2015 se Šetření účastnilo 18 bank a stavebních spořitelů. Na začátku roku 2016 byl vzorek účastnických bank upraven tak, aby reflektoval změny na úvěrovém trhu. Jedna banka byla ze Šetření vyjmuta a byly přidány čtyři nové banky, jejichž významnost od roku 2012 narostla. Aktuálně tak 21 účastnických bank reprezentuje více než 90 % bankovního trhu.⁴ Právě vysoký tržní podíl účastnických bank je výhodou oproti obdobným národním studiím, které používají data z BLS prováděného ECB.⁵

BLS v České republice probíhá formou dotazníkového šetření, ve kterém se banky vyjadřují k minulým a očekávaným změnám nabídky a poptávky po úvěrech. Strukturovaný dotazník zahrnuje 20 otázek zaměřených na vývoj úvěrové politiky bank a na bankami vnímanou poptávku po úvěrech ze strany nefinančních podniků a domácností. Úvěrová politika bank je v dotazníku zachycena v otázkách týkajících se úvěrových standardů⁶ a podmínek⁷ při poskytování úvěrů.

3 Rozdíl mezi úrokovou sazbou, za kterou banky poskytují úvěry, a měnověpolitickou sazbou určenou centrální bankou.

4 Měřeno dle objemu úvěrů a pohledávek za klienty.

5 Např. Del Giovane et al. (2010) pracovali s daty reprezentujícími „pouze“ 60 % italského bankovního trhu, Van der Veer (2016) s daty reprezentujícími 65 % nizozemského bankovního sektoru.

6 Úvěrovými standardy se rozumí interní kritéria či postupy odrážející úvěrovou politiku banky. Jedná se o psaná i nepsaná kritéria či postupy, které jsou nastaveny ještě před vyjednáváním o konkrétních úvěrových podmínkách nebo rozhodnutím o schválení či zamítnutí jednotlivých úvěrů. Úvěrové standardy např. určují, jaké typy úvěrů banka vnímá jako přijatelné/nepřijatelné, které regiony jsou pro banku prioritní, jaká forma zástavy je akceptovatelná apod. Dále specifikují charakteristiky dlužníka požadované bankou pro poskytnutí úvěru (např. maximální zadluženost, příjmovou situaci, věk, pracovní status). Pro účely Šetření jsou relevantní jak změny formálních kritérií, tak i změny v aplikaci kritérií.

7 Úvěrové podmínky jsou pro potřeby Šetření definovány jako vzájemná ujednání mezi dlužníkem a věřitelem definovaná v konkrétních smlouvách. Pro potřeby Šetření tato ujednání tvoří cena úvěru (úroková marže nad referenční sazbu či úroková míra), maximální objem úvěru, přístup k úvěru a dále ostatní podmínky ve formě poplatků, zástavy a jiného zajištění (včetně kompenzačních zůstatků), které dlužník musí poskytnout, úvěrových smluvních doložek a doby splatnosti. Úvěrové podmínky závisí na dlužnickových charakteristikách a můžou se měnit v souladu s úvěrovými standardy nebo nezávisle na nich.

TAB. 1

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ÚVĚROVÉ STANDARDY A POPTÁVKU PO ÚVĚRECH A JEJICH KATEGORIZACE

Kategorie faktorů ovlivňujících úvěrové standardy	Faktory ovlivňující úvěrové standardy	Kategorie faktorů ovlivňujících poptávku po úvěrech	Faktory ovlivňující poptávku po úvěrech (nefinanční podniky)	Faktory ovlivňující poptávku po úvěrech (domácnosti)
<i>Náklady financování a omezení v rámci rozvahových položek</i>	Náklady související s kapitálovou pozicí banky	<i>Potřeby financování</i>	Fixní investice	Výhledy trhu rezidenčních nemovitostí
	Schopnost banky získat přístup k financování z trhu		Provozní financování	Spotřebitelská důvěra
<i>Konkurenční tlak</i>	Situace banky v oblasti likvidity	<i>Využívání alternativního financování</i>	Fúze, akvizice, restrukturalizace	Výdaje na spotřebu
	Konkurence ze strany jiných bank		Vnitřní financování	Výdaje na zboží dlouhodobé spotřeby
<i>Vnímání rizik</i>	Konkurence ze strany nebankovních subjektů	Úvěry od jiných bank	Úspory	Úvěry od jiných bank
	Konkurence ze strany tržního financování (emise dluhopisů, akcií)	Emise dluhových cenných papírů	Jiné zdroje financování	
	Očekávání spojená s celkovou ekonomickou situací	Emise akcií		
	Specifický výhled daného odvětví nebo podniku			
	Rizika související s požadovanými zástavami			

Pramen: ČNB

TAB. 2

ŠKÁLA ODPOVĚDÍ U JEDNOTLIVÝCH TYPŮ OTÁZEK

Úvěrové standardy	Faktory ovlivňující úvěrové standardy	Poptávka po úvěrech	Faktory ovlivňující poptávku po úvěrech
Zpřísnily výrazně	Přispěly výrazně ke zpřísnění úvěrových standardů	Stoupla výrazně	Přispěly výrazně ke zvýšení poptávky
Zpřísnily mírně	Přispěly mírně ke zpřísnění úvěrových standardů	Stoupla mírně	Přispěly mírně ke zvýšení poptávky
V zásadě se nezměnily	Přispěly ke v zásadě nezměněným úvěrovým standardům	V zásadě se nezměnila	Přispěly ke v zásadě nezměněné poptávce
Uvolnily mírně	Přispěly mírně k uvolnění úvěrových standardů	Klesla mírně	Přispěly mírně ke snížení poptávky
Uvolnily výrazně	Přispěly výrazně k uvolnění úvěrových standardů	Klesla výrazně	Přispěly výrazně ke snížení poptávky

Pramen: ČNB

Analýza obsažená v tomto článku využívá odpovědi bank na otázky týkající se úvěrů nefinančním podnikům, úvěrů domácnostem na bydlení a spotřebitelských a ostatních úvěrů domácnostem.⁸ Konkrétně jde o otázky zaměřené na:

- změny úvěrových standardů, ke kterým banky přistoupily v daném čtvrtletí,
- faktory ovlivňující změny úvěrových standardů,
- vnímané změny v poptávce po úvěrech v daném čtvrtletí
- a faktory ovlivňující změny poptávky po úvěrech.

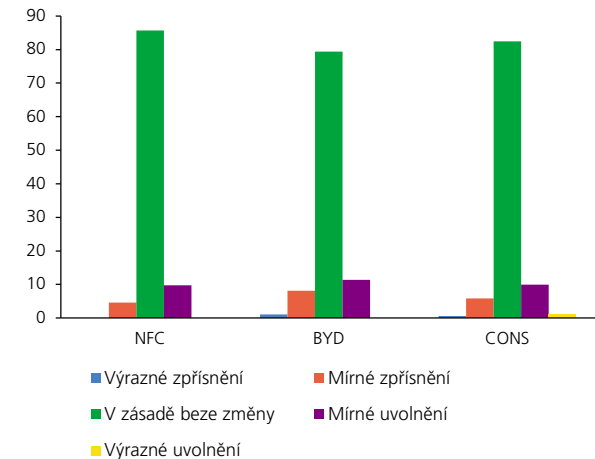
Banky mohou v dotazníku vybrat faktory, které vedly ke změnám úvěrových standardů nebo poptávky, ze seznamu

vedeného v Tabulce 1. Tyto faktory jsou rozděleny do jednotlivých kategorií a v článku dále analyzovány jen agregátně na úrovni těchto kategorií.

Odpovědi v dotazníku jsou kvalitativního charakteru a jejich škála u jednotlivých typů otázek je zachycena v Tabulce 2. Banky v dosavadním průběhu šetření nejčastěji vnímaly neměnnou úroveň vlastních úvěrových standardů i poptávky po úvěrech, přičemž změny poptávky byly reportovány výrazně častěji než změny úvěrových standardů (Grafy 1 a 2). Pokud banky měnily úvěrové standardy, pak častěji indikovaly jejich mírné uvolňování než jejich mírné zpřísňování. V případě poptávky po vlastních úvěrech banky častěji vnímaly její mírný nárůst než její mírný pokles. To je v souladu s tím, že ve sledovaném období se domácí ekonomika nacházela v rostoucí fázi úvěrového cyklu. Podíl odpovědí indikujících výrazné změny v úvěrových standardech nebo v poptávce po vlastních úvěrech byl minimální. Z tohoto

⁸ Vzorový dotazník obsahující přesné znění otázek lze stáhnout na stránkách ČNB: http://www.cnb.cz/cs/uverove_setreni/index.html.

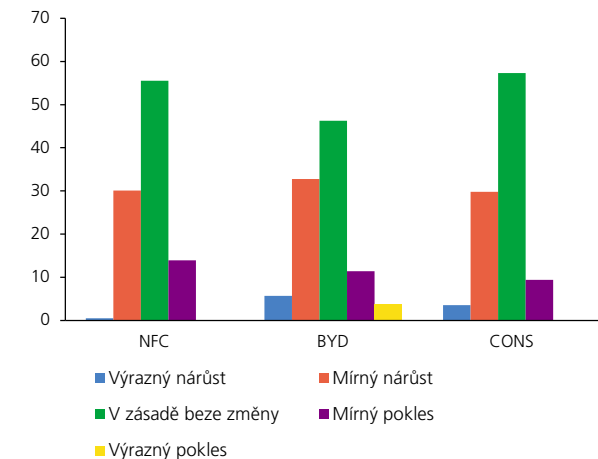
GRAF 1

STRUKTURA ODPOVĚDÍ TÝKAJÍCÍCH SE ZMĚN ÚVĚROVÝCH STANDARDŮ
 (podíl odpovědí v %)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

Pozn.: Zkratka NFC značí nefinanční podniky, BYD úvěry na bydlení domácnostem a CONS spotřebitelské a ostatní úvěry domácnostem.

GRAF 2

STRUKTURA ODPOVĚDÍ TÝKAJÍCÍCH SE VNÍMANÝCH ZMĚN POPTÁVKY PO ÚVĚRECH
 (podíl odpovědí v %)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

Pozn.: Zkratka NFC značí nefinanční podniky, BYD úvěry na bydlení domácnostem a CONS spotřebitelské a ostatní úvěry domácnostem.

důvodu není v další analýze rozlišováno mezi odpověďmi indikujícími mírné změny a výrazné změny v úvěrových standardech a poptávce po úvěrech. Pro každý typ otázky tak byly odpovědi bank agregovány pouze do 3 kategorií (nárůst / zpřísnění – v zásadě beze změny – pokles / uvolnění).

3.2 Metoda vyhodnocování agregátních výsledků

Vyhodnocení kvalitativních odpovědí bank na agregátní úrovni je provedeno pomocí čistého procentního podílu. Čistý procentní podíl je pro každý sektor vypočten jako rozdíl mezi tržním podílem bank, které uvedly zpřísnění standardů / podmínek (či pozorovaly růst poptávky) a tržním podílem bank, které uvedly uvolnění standardů / podmínek (či zaznamenaly pokles poptávky).⁹ Kladná (záporná) hodnota čistého procentního podílu indikuje souhrnné zpřísnění (uvolnění) úvěrových standardů, resp. podmínek či celkový růst (pokles) poptávky po úvěrech.

Čisté procentní podíly jsou v případě faktorů ovlivňujících úvěrové standardy a poptávku po úvěrech počítány stejným způsobem jako v případě změn samotných úvěrových standardů a poptávky. Nicméně neexistuje žádný formální vztah mezi efekty jednotlivých faktorů a změnami úvěrových standardů nebo poptávky po úvěrech. Banka tak například může

uvádět neměnnou úroveň úvěrových standardů, ale zároveň identifikovat faktory, které na změnu úvěrových standardů působily, nebo identifikovat i faktory, které působily ve směru uvolnění úvěrových standardů, ačkoliv úvěrové standardy zpřísnila. V agregovaných výsledcích prezentovaných ve formě čistých procentuálních podílů tak může docházet k diskrepancím mezi změnami úvěrových standardů a poptávkami po úvěrech a souvisejících faktorů působících na tyto změny.

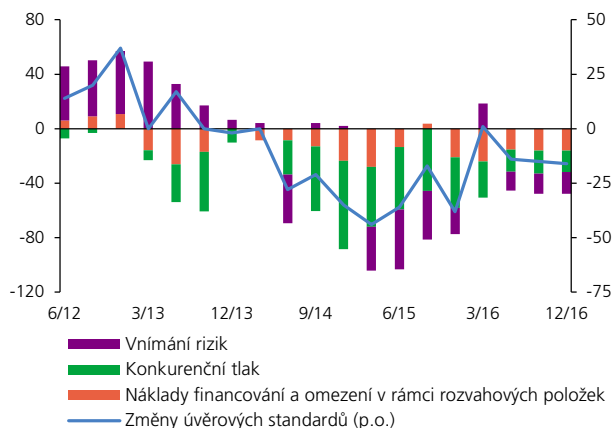
3.3 Analýza agregátních výsledků šetření

Bankami uváděné změny úvěrových standardů, poptávky po úvěrech a souvisejících faktorů byly mezi roky 2012 a 2016 ve všech sledovaných sektorech v souladu s vývojem úvěrového cyklu a pozorované situace na trhu. Přibližně od roku 2014 docházelo na úvěrovém trhu k výraznějším nárůstům poptávky, změnilo se vnímání rizik a konkurenční tlak výrazným způsobem působil ve směru rozvolňování úvěrových standardů. Regulační a legislativní zásahy upravující oblast úvěrů domácnostem vedly na konci roku 2016 ke skokovému zpřísnění úvěrových standardů.

⁹ Vyhodnocení ve formě čistých procentních podílů je prováděno po každém kole šetření a časové řady shrnující souhrnné výsledky všech dosa- vadních kol jsou každé čtvrtletí publikovány na webových stránkách ČNB http://www.cnb.cz/cs/uverove_setreni/index.html.

GRAF 3

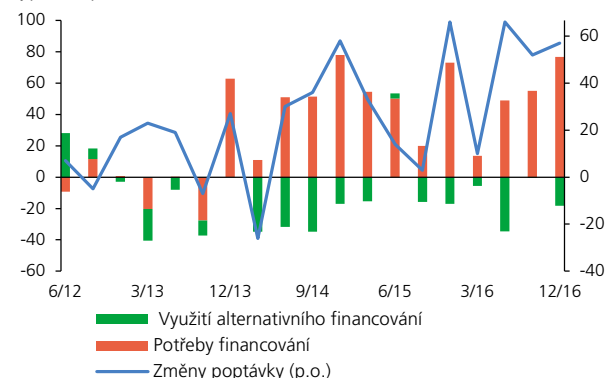
ÚVĚROVÉ STANDARDY U ÚVĚRŮ NEFINANČNÍM PODNIKŮM A SOUVISEJÍCÍ FAKTORY
(čistý procentní podíl)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

GRAF 4

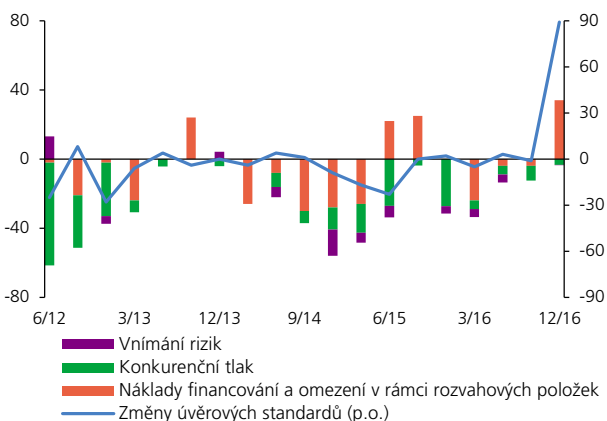
POPTÁVKA PO ÚVĚRECH NEFINANČNÍM PODNIKŮM A SOUVISEJÍCÍ FAKTORY
(čistý procentní podíl)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

GRAF 5

ÚVĚROVÉ STANDARDY U ÚVĚRŮ NA BYDLENÍ A SOUVISEJÍCÍ FAKTORY
(čistý procentní podíl)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

U nefinančních podniků bylo v letech 2012 a 2013 možné

pozorovat převážně zpříšňování úvěrových standardů spojené s negativním vnímáním rizik na trhu (Graf 3). Od roku 2013 působil ve směru uvolňování úvěrových standardů významným způsobem konkurenční tlak, díky němuž se v období od druhého čtvrtletí 2014 až do konce roku 2016 úvěrové standardy s jedinou výjimkou nepřetržitě rozvolňovaly. V roce 2014 se také obrátilo vnímání rizik, které od roku 2015 působilo převážně ve směru uvolňování úvěrových standardů. Náklady financování a omezení v rámci rozvahových položek měly na úvěrové standardy ve sledovaném období menší vliv, a to většinou ve směru rozvolňování úvěrových standardů. Poptávka po úvěrech nefinančním podnikům od druhého čtvrtletí roku 2014 nepřetržitě rostla (Graf 4). Ve směru růstu poptávky výrazně tlačila potřeba financování, v opačném směru působilo v menší míře využití alternativního financování.

Úvěrové standardy u úvěrů domácnostem na bydlení se až do třetího čtvrtletí roku 2016 vyvíjely smíšeně, avšak s tendencí k mírnému rozvolňování, která byla nejpatrnější na konci roku 2014 a v první polovině roku 2015 (Graf 5). V posledním čtvrtletí roku 2016 došlo k plošnému zpřísnění úvěrových standardů způsobenému regulatorními zásahy.¹⁰ Konkurenční tlak působil nepřetržitě ve směru uvolňování úvěrových standardů. Vnímání rizik, náklady financování a omezení v rámci rozvahových položek působily častěji ve směru rozvolňování úvěrových standardů než ve směru jejich zpříšňování. Poptávka po úvěrech na bydlení převážně rostla, přičemž od konce roku 2014 výrazně a nepřetržitě (Graf 6). Na její růst tlačily významným způsobem potřeby financování. Využívání alternativního financování mělo dle odpovědí bank smíšený efekt.

Až do třetího čtvrtletí roku 2014 se úvěrové standardy u spotřebitelských a ostatních úvěrů spíše zpříšňovaly, přičemž v několika čtvrtletích působil ve směru jejich zpříšňování vnímání rizik (Graf 7). Od konce roku 2014 až do třetího čtvrtletí roku 2016 docházelo k nepřetržitému uvolňování úvěrových standardů. V posledním čtvrtletí roku 2016 došlo u některých bank ke zpřísnění úvěrových standardů v souvislosti s novým zákonem o spotřebitelském úvěru. Ve směru uvolňování působily konkurenční tlak i vnímání rizik. Náklady financování a omezení v rámci rozvahových položek neměly na úvěrové standardy výrazný vliv. Banky vnímaly častěji nárůst poptávky po spotřebitelských a jiných úvěrech domácnostem než její pokles, přičemž v pěti čtvrtletích byl nárůst poptávky uváděn u více než 50%

¹⁰ Nový zákon o spotřebitelském úvěru a doporučení ČNB k řízení rizik spojených s poskytováním retailových úvěrů zajištěných rezidenční nemovitostí.

čistého podílu trhu (Graf 8). Ve sledovaném období byla poptávka tažena vzhůru převážně potřebami financování.

3.4 Vztah agregátních výsledků šetření a dynamiky nových úvěrů

Za použití statistických dat o nových úvěrech bank je možné provést na agregátní úrovni základní analýzu vztahu mezi výsledky dosavadních 19 kol českého BLS a dynamikou nových úvěrů. Pro skupinu bank účastnících se šetření byly spočítány sezónně očištěné¹¹ procentní změny objemu poskytnutých nových úvěrů za dané čtvrtletí. Ty byly porovnány s vývojem čistého procentního podílu u odpovědí na otázky v BLS týkající se úvěrových standardů a poptávky po úvěrech.

V případě sektoru nefinančních podniků objemy nových úvěrů rostly ve čtvrtletích, kdy banky ve svých odpovědích indikovaly nárůst poptávky a zároveň uvolňování úvěrových standardů (Graf 9a). Dynamika vývoje nových úvěrů mezi polovinou roku 2013 a začátkem roku 2015 byla podobná dynamice vývoje poptávky vnímané bankami. Mezi koncem roku 2015 a zářím 2016 se pak zdá, že výsledky BLS předcházejí vývoj nových úvěrů o jedno čtvrtletí.

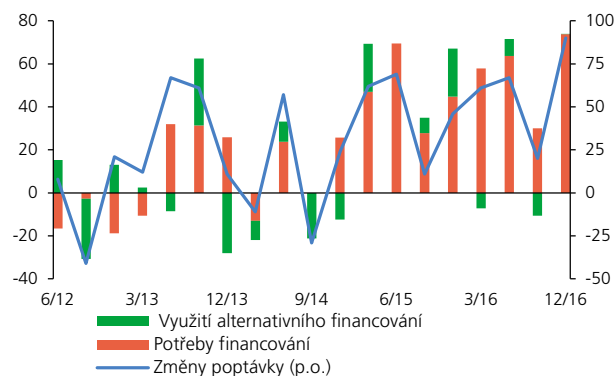
Objem nových úvěrů na bydlení ve sledovaném období převážně rostl. Stejně tak i banky v tomto období nejčastěji vnímaly v rámci svých odpovědí v BLS mezičtvrtletní nárůsty poptávky (Graf 9b). V prvním sledovaném roce se dynamika vývoje objemu nových úvěrů podobala dynamice bankami vnímané poptávky a částečně i úvěrových standardů. Grafická analýza také indikuje, že mezi zářím 2014 a prosincem 2015 bankami vnímaný vývoj poptávky po úvěrech předcházel o jedno čtvrtletí skutečný vývoj objemu nových úvěrů.

Podobnost mezi vývojem výsledků BLS a dynamikou nových úvěrů je nejpatrnější v případě spotřebitelských a ostatních úvěrů domácnostem (Graf 9c). Vývoj objemu nových úvěrů do tohoto sektoru byl smíšený stejně tak jako vývoj úvěrových standardů bank a bankami vnímané změny poptávky. Čtvrtletí s nejvýraznějším růstem nových úvěrů zpravidla odpovídají čtvrtletím, kdy banky vnímaly nejvyšší nárůsty poptávky po vlastních úvěrech. V období mezi polovinou roku 2014 a polovinou roku 2016 lze pozorovat podobnost i mezi vývojem úvěrových standardů a dynamikou nových úvěrů.

¹¹ Dotazník BLS instruuje banky, aby ve svých odpovědích zohlednily sezónní vlivy a změny, které nastaly v jejich důsledku, neuváděly. Z toho důvodu byly sezónně očištěny i procentní změny v objemu nových úvěrů.

GRAF 6

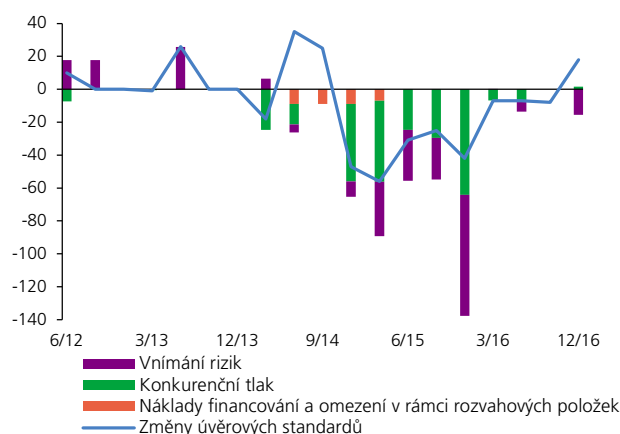
POPTÁVKA PO ÚVĚRECH NA BYDLENÍ A SOUVOLEJÍCÍ FAKTORY (čistý procentní podíl)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

GRAF 7

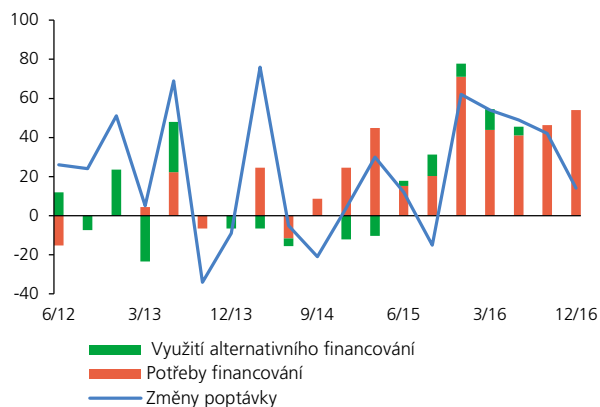
ÚVĚROVÉ STANDARDY U SPOTŘEBITELSKÝCH A OSTATNÍCH ÚVĚRŮ DOMÁCNOSTEM A SOUVOLEJÍCÍ FAKTORY (čistý procentní podíl)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

GRAF 8

POPTÁVKA PO SPOTŘEBITELSKÝCH A OSTATNÍCH ÚVĚRECH DOMÁCNOSTEM A SOUVOLEJÍCÍ FAKTORY (čistý procentní podíl)

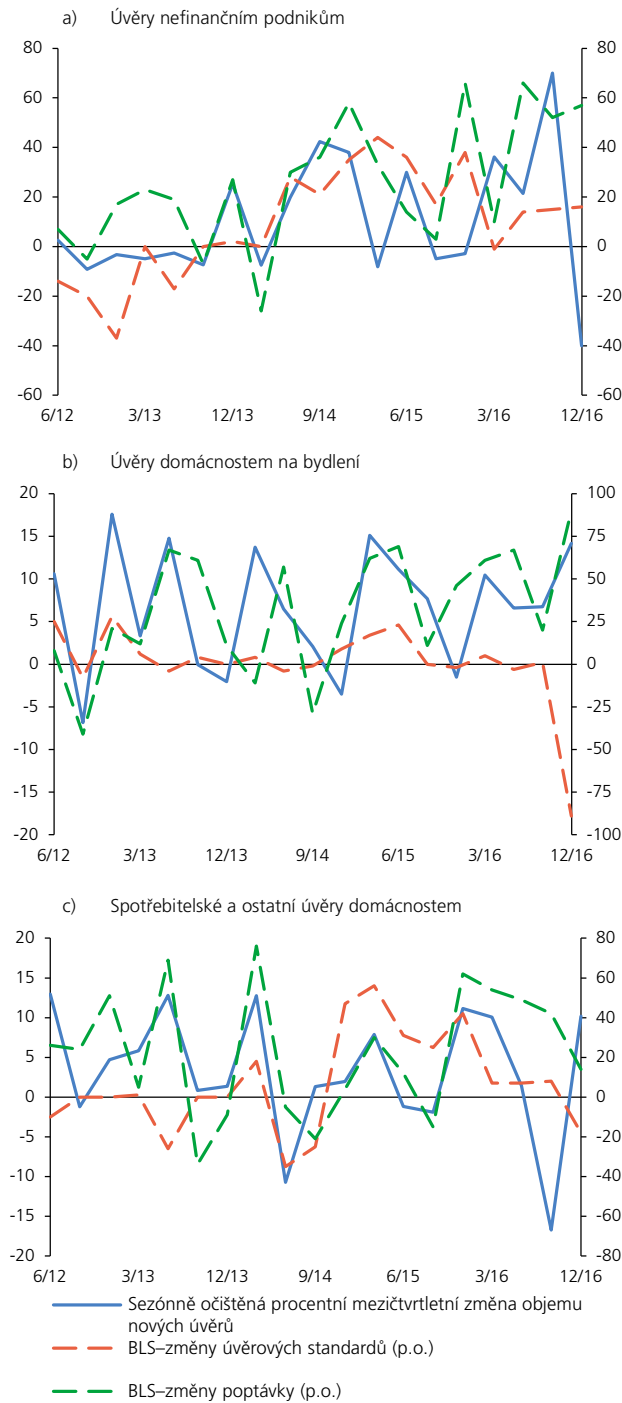

Pramen: ČNB, výpočty autorů

GRAF 9

DYNAMIKA NOVÝCH ÚVĚŘŮ A ODPOVĚDI BANK V BLS

(v %; pravá osa: čistý procentní podíl)

Pramen: ČNB, výpočty autorů

Pozn.: Agregátní výsledky BLS jsou ve formě čistého procentního podílu. Pro grafickou názornost byla hodnota čistého procentního podílu změny úvěrových standardů vynásobena koeficientem -1. Kladné hodnoty v grafech 9a–9c znamenají uvolňování úvěrových standardů, resp. nárůst poptávky po úvěrech.

Na základě korelační analýzy nebyl na agregátní úrovni nalezen ve sledovaném období žádný signifikantní vztah mezi změnami úvěrových standardů a dynamikou nových úvěrů. Byl však identifikován vztah mezi změnami v bankami vnímané poptávce a mezi dynamikou nových úvěrů (Tab. 3). Signifikantní pozitivní korelace byla nalezena mezi změnami poptávky a změnami nových úvěrů u obou kategorií úvěrů domácnostem (ve stejném čtvrtletí). Dále byla nalezena signifikantní negativní korelace mezi změnami poptávky (s předstihem jednoho čtvrtletí) a dynamikou nových úvěrů u spotřebitelských a ostatních úvěrů domácnostem. Možnou interpretací by bylo, že pokud se v některém čtvrtletí zvýší poptávka po úvěrech například v důsledku reklamních kampaní nebo akčních nabídek bank, klienti, kteří by si jinak brali úvěr až v dalším čtvrtletí, uspíší své rozhodnutí. V následujícím čtvrtletí je tak poskytnuto úvěrů méně.

4. ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ VE VZTAHU K ÚVĚROVÉ DYNAMICE NA ÚROVNI INDIVIDUÁLNÍCH BANK

4.1 Metodologie a použitá data

V této části empiricky zkoumáme efekt změny úvěrových standardů a poptávky po úvěrech (dle Šetření) na dynamiku nových úvěrů ve třech studovaných sektorech. Analýza je provedena na nebalancovaném panelu celkem 21 bank¹² sledovaných v rámci 19 kol Šetření v období 2Q 2012 až 4Q 2016. Vzhledem k povaze dat jsme se rozhodli, v souladu s předchozími studii Blaise (2011), Giovanneho (2011), Bassetta et al. (2014) a Pintrica (2016), odhadnout pro každý sektor trhu separátně dynamickou panelovou regresi s fixními efekty. Základní ekonometrický model je přitom vyjádřen rovnicí:

$$y_{i,t} = \alpha y_{i,t-1} + \beta BLS_{i,t-h} + \gamma X_{i,t} + F_i + F_t + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

kde $y_{i,t}$ představuje mezikvartální logaritmický růst nových úvěrů banky i v čase t , $BLS_{i,t-h}$ vektor odpovědí ze Šetření se zpožděním 0 až 1 čtvrtletí ($h = \{0,1\}$),¹³ $X_{i,t}$ vektor dodatečných kontrolních proměnných, F_i fixní efekt banky a F_t fixní efekt jednotlivých čtvrtletí pro ošetření sezónnosti v datech.

12 Počet bank se liší v závislosti na zkoumaném sektoru. Zatímco v sektoru nefinančních podniků v rámci Šetření odpovídá na dotazník 13 bank, v sektoru úvěrů na bydlení je to 15 bank a u spotřebitelských úvěrů 10 bank. Při zpracování ekonometrické analýzy byly vyřazeny některé banky s velmi malými podíly v jednotlivých sektorech, jejichž odpovědi se zdály být silně vychýleny směrem k uvádění nulových změn.

13 Z důvodu možného zpoždění mezi změnami úvěrové politiky bank či bankami vnímané poptávky po úvěrech a projevu těchto změn v objemu poskytnutých nových úvěrů je zkoumán i efekt odpovědí v Šetření s předstihem jednoho čtvrtletí. Zkoumali jsme také zpoždění 2 čtvrtletí, ale taková vazba nebyla v žádném modelu signifikantní.

TAB. 3

KORELAČNÍ ANALÝZA MEZI AGREGÁTNÍMI VÝSLEDKY BLS A DYNAMIKOU NOVÝCH ÚVĚRŮ

	Korelace mezi změnami úvěrových standardů dle BLS a dynamikou nových úvěrů			Korelace mezi změnami poptávky dle BLS a dynamikou nových úvěrů		
	Nefin. podniky	Na bydlení	Spotř. a ostatní	Nefin. podniky	Na bydlení	Spotř. a ostatní
Stejně čtvrtletí	0,25	0,00	0,10	0,27	0,43*	0,43*
Předstihová (1 čtvrtletí)	0,33	-0,21	0,02	0,22	-0,13	-0,45*

Pramen: ČNB, výpočty autorů

Pozn.: * značí 10% hladinu významnosti. Dynamika nových úvěrů byla sezónně očištěna.

Jelikož odpovědi ze Šetření jsou kvalitativního typu, v regresi používáme vektory binárních proměnných, kde každý vektor odpovídá jedné možnosti ze zestručněné škály možných odpovědí v BLS. Změny úvěrových standardů a poptávky jsou zachyceny oběma směry – zpřísnění a uvolnění, resp. růst a pokles. Vztah mezi dynamikou nových úvěrů a odpověďmi v Šetření ze základní specifikace modelu lze tedy popsat jako:

$$y_{it} = \alpha y_{i,t-1} + \beta_1 \text{Standardy uvolněny}_{i,t-h} + \beta_2 \text{Standardy zpřísněny}_{i,t-h} + \beta_3 \text{Poptávka poklesla}_{i,t-h} + \beta_4 \text{Poptávka narostla}_{i,t-h} + \gamma X_{it} + F_i + F_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Použité kontrolní proměnné se liší v závislosti na analyzovaném sektoru a zahrnují průměrnou úrokovou míru u nových úvěrů dané banky v daném sektoru, nominální mezikvartální růst HDP,¹⁴ hrubou tvorbu fixního kapitálu (HTFK) u nefinančních podniků, nezaměstnanost u obou kategorií úvěrů domácnostem a index cen bytů¹⁵ u úvěrů domácnostem na bydlení. Protože v Šetření mají zastoupení pobočky zahraničních bank a domácí banky neměly v analyzovaném období problémy s nedostatkem kapitálu, který by omezoval poskytování úvěrů, naše analýza na rozdíl od Blaes (2011) nezahrnuje proměnné týkající se kapitálu dané banky.

Postup ekonometrické analýzy byl následující. Nejprve byla odhadnuta obecná specifikace modelu, do které byly zahrnuty všechny binární proměnné reflektující odpovědi v Šetření a signifikantní kontrolní proměnné. Vybraná specifikace modelu byla odvozena z obecné specifikace, ze které byly odstraněny některé nesignifikantní proměnné tak, abychom dosáhli co nejvyšší vysvětlující schopnosti a úspěšnosti modelu měřené pomocí upraveného koeficientu R². Ve všech testovaných specifikacích byla kontrolována stabilita koeficientů ve srovnání s původním obecným modelem, aby

byla zajištěna robustnost výsledků napříč testovanými specifikacemi. V článku je prezentován původní obecný model i vybraná specifikace, která maximalizuje upravený koeficient R².

4.2 Výsledky

Tabulka 4 zachycuje výsledky obecně specifikovaného modelu ve třech zkoumaných sektorech (sloupce 1, 2, 3), jakož i výsledky vybraných modelů s nejvyšší vypovídající schopností (sloupce 1a, 2a, 3a). Ve všech sektorech byly nalezeny signifikantní efekty některých odpovědí v Šetření na dynamiku úvěrového růstu. V sektoru nefinančních podniků byly nalezeny signifikantní efekty odpovědí týkajících se i úvěrových standardů i poptávky. U úvěrů na bydlení byly nalezeny pouze efekty poptávky a u spotřebitelských a ostatních úvěrů domácnostem pouze úvěrových standardů. Pro ověření robustnosti výsledků ekonometrické analýzy jsme testovali alternativní specifikace regresního modelu a došli k závěru, že proměnné, které signifikantně ovlivňují nové úvěry, jsou napříč specifikacemi totožné a jejich koeficienty jsou stabilní.

Nalezené efekty a tedy i relevance odpovědi jednotlivých bank v Šetření pro vysvětlení úvěrové dynamiky jsou nižší než v obdobných zahraničních studiích. To může být způsobeno tím, že data z českého BLS zatím pokrývají relativně krátké období a neobsahují údaje z krizových let. S tím může také souviset tendence některých bank nevykazovat změny ve vlastní úvěrové politice ani v poptávce po vlastních úvěrech, ačkoliv k menším změnám dochází. To, že analyzované období pokrývá jen rostoucí fázi úvěrového cyklu, zároveň způsobuje, že signifikantní efekty odpovědi v BLS byly nalezeny pouze u proměnných indukujících nárůst poptávky, resp. uvolnění úvěrových standardů.

14 Nominální HDP byl vybrán, protože vysvětlovaná proměnná (změny objemu nových úvěrů) je také nominální povahy.

15 Pramen: ČSÚ.

TAB. 4

	Nefinanční podniky		Úvěry domácnostem na bydlení		Spotřebitelské a ostatní úvěry domácnostem	
	(1)	(1a)	(2)	(2a)	(3)	(3a)
Poptávka a standardy (BLS)						
Poptávka narostla	31,144* (16,020)	30,026* (15,939)	10,225** (4,672)	9,853** (4,655)	4,740 (4,299)	-
Poptávka narostla (t – 1)	-9,072 (15,793)	-8,920 (15,091)	0,827 (4,672)	1,013 (4,611)	0,476 (4,315)	-
Poptávka poklesla	5,459 (22,570)	3,977 (22,553)	0,867 (5,550)	0,798 (5,525)	-3,306 (7,736)	-
Poptávka poklesla (t – 1)	6,638 (21,487)	-	-3,541 (5,600)	-3,516 (5,568)	8,217 (7,736)	-
Standardy zpřísněny	18,020 (37,335)	-	-6,169 (9,271)	-	-0,657 (8,900)	-
Standardy zpřísněny (t – 1)	36,988 (35,987)	33,689 (36,220)	-10,076 (8,769)	-	3,600 (8,056)	-
Standardy uvolněny	-22,037 (24,782)	-26,623 (24,447)	0,700 (6,590)	1,650 (6,534)	23,356** (11,065)	21,376** (10,281)
Standardy uvolněny (t – 1)	49,377** (23,010)	48,558** (22,817)	-4,774 (6,048)	-4,205 (5,999)	1,260 (7,422)	-
Kontrolní proměnné						
Logaritmický růst nových úvěrů (t – 1)	-0,684*** (0,057)	-0,685*** (0,056)	-0,124* (0,070)	-0,127* (0,070)	-0,061 (0,094)	-0,060 (0,090)
Růst HDP (qoq)	29,041*** (9,541)	31,415*** (10,215)	-	-	-	-
D.HTFK	-	-	-	-	-	-
D.vážený úrok	-	-	-22,255** (8,815)	-21,155** (8,732)	-4,154* (2,190)	-4,200** (2,109)
D.ceny bytů	-	-	-	-	-	-
Konstanta	-103,086* (56,480)	-95,808* (55,662)	-20,823*** (4,538)	-21,222*** (4,490)	-13,640*** (4,875)	-11,773*** (3,973)
Fixní efekty bank	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Časové fixní efekty pro sezónnost	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ano
R ²	0,467	0,474	0,322	0,355	0,211	0,256
N	163	163	223	223	109	109

Pramen: ČNB, výpočty autorů

Pozn.: D značí změnu. *** odpovídá hladině významnosti 1 %, ** 5 % a * 10 %. Symbol '-' značí, že vysvětlující proměnná byla v dané specifikaci testována, ale nebyla do ní zahrnuta. Standardní chyby odhadů jsou uvedeny v závorkách.

U úvěrů nefinančním podnikům lze výsledky interpretovat tak, že růst úvěrů je tažený jak nabídkovou stranou (o jeden kvartál zpožděný pozitivní efekt uvolňování standardů), tak i rostoucí poptávkou. Pozitivní korelace s HDP¹⁶ indikuje návaznost poptávky na celkový ekonomický cyklus. Statisticky významná je i dynamická korekce úvěrů mezi jednotlivými čtvrtletími (signifikantní negativní efekt zpožděné závislé proměnné), což by korespondovalo s praxí vyrovnávání toků úvěrů mezi účetními kvartály. Možnou interpretací čistě na základě časové následnosti je silný vliv nabídkové strany, když uvolnění standardů v jednom kvartálu má za následek vyšší poptávku v následujícím čtvrtletí, která se dále později projeví v objemu poskytnutých nových úvěrů.

V případě úvěrů domácnostem lze pozorovat dichotomii úvěrů na bydlení a spotřebitelských a ostatních úvěrů. Nové

úvěry na bydlení jsou taženy především poptávkou, zatímco na poskytování spotřebitelských a ostatních úvěrů domácnostem má silný efekt spíše nabídková strana. V obou případech reagují nové úvěry pozitivně na snižování úrokových sazeb, přičemž reakce je silnější u úvěrů na bydlení. Nebyl nalezen signifikantní vztah mezi novými úvěry na bydlení a indexem cen bytů.

5. ZÁVĚR

Šetření úvěrových podmínek bank přináší ČNB cenné informace nad rámec statistického výkaznictví. Kvalitativní charakter šetření, slovní komentáře bank a pravidelná setkání s představiteli účastnických bank mají pro ČNB vysokou hodnotu pro dotváření si obrazu o aktuální situaci na úvěrovém trhu. ČNB tyto informace využívá při tvorbě a vyhodnocování dopadů své makrobezpečnostní a měnové politiky. Analýza agregovaných výsledků šetření i ekonometrická analýza individuálních odpovědí bank obsažené v tomto

16 Možnou endogenitu HDP ve vztahu k novým úvěrům adresujeme při odhadech použitím instrumentálních proměnných – zpožděných hodnot.

článku ale naznačují, že pouze některá data získaná v Šetření jsou statisticky významná pro vysvětlení dat o nových úvěrech.

U úvěrů nefinančním podnikům ekonometrická analýza ukazuje signifikantní vlivy vnímané rostoucí poptávky i uvolňování úvěrových standardů (se zpožděním jednoho čtvrtletí). Tento výsledek však není podpořen analýzou agregátních výsledků Šetření. Výsledky analýzy úvěrů na bydlení potvrzují obecnou představu o situaci na trhu, a sice že úvěrový růst byl v letech 2012 až 2016 tažen převážně poptávkou vyvolanou klesajícími úrokovými sazbami. Tento závěr je potvrzen i ekonometrickou analýzou i analýzou agregátních výsledků Šetření. V případě spotřebitelských a ostatních úvěrů domácnostem nalézá ekonometrická analýza pouze efekt nabídkové strany, zatímco analýza agregátních výsledků Šetření ukazuje na silnější efekt poptávky.

Vysvětlující schopnost odpovědí bank v Šetření pro úvěrovou dynamiku je ve srovnání s obdobnými zahraničními studii nižší. Některé vztahy mezi výsledky Šetření a úvěrovou dynamikou, které naznačovala analýza agregátních výsledků, nebyly ekonometrickou analýzou potvrzeny. Důvodem může být stále relativně krátké období, v rámci kterého Šetření v domácím prostředí probíhá, a které zachycuje pouze rostoucí a relativně klidnou fázi finančního cyklu (s výjimkou posledního vývoje u úvěrů na bydlení). Schopnost Šetření vysvětlovat úvěrový růst je tak zatím omezena.

LITERATURA

BASSETT, W.F., CHOSAK, M.B., DRISCOLL, J.C., ZAKRAJŠEK, E. (2014): *Changes in Bank Lending Standards and the Macroeconomy*, Journal of Monetary Economics 66(C), s. 23–40.

BELL, V., PUGH, A. (2014): *The Bank of England Credit Conditions Survey*, Bank of England Working Papers 515/2014.

BELL, V., YOUNG, G. (2010): *Understanding the Weakness of Bank Lending*, Bank of England Quarterly Bulletin 50(4), s. 311–320.

BLAES, B. (2011): *Bank-related Loan Supply Factors during the Crisis: Analysis Based on the German Bank Lending Survey*, Deutsche Bundesbank Working Paper series 31/2011.

DE BONDT, G., MADDALONI, A., PEYDRÓ, J.L., SCOPEL, S. (2010): *The Euro Area Bank Lending Survey Matters: Empirical Evidence for Credit and Output Growth*, ECB Working Paper 1160/2010.

DEL GIOVANE, P., ERAMO, G., NOBILI, A. (2011): *Disentangling Demand and Supply in Credit Developments: A Survey-based Analysis for Italy*, Journal of Banking & Finance, 35(10), s. 2719–2732.

MADDALONI, A., PEYDRÓ, J.L. (2013): *Monetary Policy, Macroprudential Policy, and Banking Stability: Evidence from the Euro Area*, International Journal of Central Banking, 9(1), s.121–169.

PINTARIC, M. (2016): *What is the Effect of Credit Standards and Credit Demand on Loan Growth? Evidence from the Croatian Bank Lending Survey*, Comparative Economic Studies 58(3), s. 335–358.

VAN DER VEER, K.J., HOEBERICHTS, M.M. (2016): *The Level Effect of Bank Lending Standards on Business Lending*, Journal of Banking and Finance 66(C), s. 79–88.